

Черленяк Іван Іванович

*завідувач кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
д.держ.упр., доцент*

Кривенкова Руслана Юріївна

*аспірант кафедри країнознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СУСПІЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

У статті досліджено окремі аспекти державного управління процесами суспільної консолідації. Сформульовано поняття «ідеологічні детермінанти суспільної консолідації». Особливу увагу приділено значенню таких базових ідеологічних детермінант суспільної консолідації: національна свідомість, національні цінності, національна ідентичність, історична пам'ять та інформаційне середовище. Встановлено, що для реальної суспільної консолідації необхідне формування та укріплення її ідеологічних детермінант.

Ключові слова: державне управління, ідеологічні детермінанти, суспільна консолідація, політична нація, національна свідомість, національні цінності, національна ідентичність.

Cherlennyak Ivan,

Kryvenkova Ruslana

THE PUBLIC ADMINISTRATION AND IDEOLOGICAL DETERMINANTS OF THE SOCIAL CONSOLIDATION

The article deals with some aspects of the public administration process of the social consolidation. The concept of «ideological determinants of the social consolidation» has been formulated. Special attention is paid to the meaning of the

basic ideological determinants of the social consolidation, the national consciousness, national values, national identity, historical memory and information environment in particular. It was established that for real social consolidation is necessary for formation and strengthening its ideological determinants.

Keywords: public administration, ideological determinants, social consolidation, political nation, national consciousness, national values, national identity.

Черленяк Иван Иванович,

Кривенкова Руслана Юрьевна

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ И ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ОБЩЕСТВЕННОЙ КОНСОЛИДАЦИИ

В статье исследованы отдельные аспекты государственного управления процессами общественной консолидации. Сформулировано понятие «идеологические детерминанты общественной консолидации». Особое внимание уделяется значению базовых идеологических детерминант общественной консолидации, среди которых в первую очередь выделены: национальное сознание, национальные ценности, национальная идентичность, историческая память и информационная среда. Установлено, что для реальной общественной консолидации необходимо формирование и укрепление её идеологических детерминант.

Ключевые слова: государственное управление, идеологические детерминанты, общественная консолидация, политическая нация, национальное сознание, национальные ценности, национальная идентичность.

Постановка проблемы. Актуальність наукових досліджень етнонаціональної взаємодії, аналізу проблем перепон формування політичної нації як установчої складової соціального самоуправління в умовах посилення цивілізаційного розлому вздовж українсько-російського кордону зумовлена потребою посилення джерел суспільної консолідації України. На сучасному

етапі гібридної війни та полихання вогнищ сепаратизму, індукованих зовнішніми інформаційними генераторами на Сході України, відчувається наявність гострої потреби у налагодженні процесу суспільної консолідації українського етнонаціонально неоднорідного суспільства. Відчувається потреба ідейного об'єднання різних за майновим статусом суспільних прошарків, зняття протистояння за релігійною та мовною належностями й за територією проживання. Це простір інтересів та прикладення зусиль кількох наук: державного управління, юриспруденції, політології, історії, філософії. Сьогодні представляє значний науковий та практичний інтерес державно-управлінський дискурс проблеми джерел посилення суспільної консолідації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчив, що дослідженням політичної нації займалась значна кількість науковців, серед яких слід відзначити Б. Андерсона, О. Бочковського, Е. Гелнера, В. Карлову, А. Колодій, В. Крисаченко, О. Власюка, М. Степико, О. Майбороду, К. Реннера, М. Розумного, В. Старосольського та багатьох інших. Визначення феномену «ідеологія», відмінності між «державною» та «державницькою» ідеологіями вивчали В. Колотило [3] та М. Кравчук [4]. Проблема розвитку демократії в Україні, стан якої впливає на формування суспільної консолідації та політичної нації, займались Е. Афонін та О. Радченко [1]. Питання цінностей у нашій державі досліджували А. Писаренко [5], В. Ребкало та В. Козаков [6]. Історична пам'ять як основа формування національної ідентичності українців проаналізована М. Козловцем [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. На терені колишнього СРСР проблеми пошуку/формування інтегративних ідеологій виникли в процесі реального державотворення після «ейфорії» деідеологізації, яка завершила падіння тоталітарної системи. Після «ейфорії» деідеологізації як заперечення попереднього тотально заідеологізованого радянського життя невирішеним залишилось питання: чи взагалі потрібна визнана всім народом України ідеологія? Конкретизувався ряд інших питань: у чому смисл інтегративної

консолідуючої ідеології, яка мала би стати базою порозуміння та єднання складних і на сьогодні суперечливо спрямованих частин народу України в гармонійне системне ціле; який тип консолідації стане ефективним для нашої держави та що саме зі стратегічного набору системи державного управління зможе послужити дієвим інструментом суспільної консолідації?

Мета статті – дослідження змісту та ролі ідеологічних детермінант суспільної консолідації України.

Виклад основного матеріалу. Державне управління як галузь реалізації багатофункціонального спектру завдань держави особливо пов'язане з ідеологічною сферою суспільної консолідації, що має важливе значення не тільки для держави загалом, а й для кожного громадянина зокрема. Ідеологія є «конкретно-історичним системним відбиттям суттєвих сторін соціальної дійсності та виступає формою соціальної, групової, класової свідомості чи самосвідомості; системою сприйняття цінностей, у яких визначені докорінні інтереси нації, класу, групи» [4]. Зрозуміло, що ідеологічна сфера – це особливо «чутлива» сфера. Не можна перетворювати ідеологію у засіб «покріпачення» духу та думки, політичної волі громадян України жодної національності. Однак досвід гібридної війни в Україні свідчить, що потреба та можливість створювати державницьку результативну інтегративну ідеологію – це питання виживання держави у глобалізованому світі.

Ідеологія як колективний процес має кілька граней дієвості. З точки зору ефективності державного управління, ідеологія пов'язана з рівнем легітимізації влади, який часто виступає джерелом ефективності влади та управління. У цьому ракурсі цінною є думка М. Кравчука, який наголошує, що ідеологія виступає «легітимуючим чинником влади» та «опиняється в проміжку між претензіями системи влади на легітимність і нашою відповіддю в термінах довіри», адже «функція ідеології – додавати певні надцінності до нашої довіри, аби ця довіра могла відповідати прагненням влади» [4]. Разом з тим, ідеологія спільноти – це певне самоусвідомлення зв'язності цілей та сподівань спільноти.

Ідеологія – це вкрай складна конструкція, яка в кожному цивілізаційному епоху змінює свій типовий «каркас» наповнення змістом. Інтегративну національну, державницьку, суспільну ідеологію як креативний феномен соціотворення неможливо нівелювати без шкоди державному будівництву. Ми виходимо з тієї тези, що ідеологія як система повинна нести в собі якості самоорганізації, що виникають у просторі суспільних потреб та сподівань. Проте це не повинно применшувати значущу, рівноправну із функцією суспільства роль держави та державного управління у формуванні інтегративної «ідеології-системи». Потрібно тільки створити кібернетичні зв'язки-мережі між процесами правдивої легітимізації влади «спільно» народом та його ідеологією і легітимізацією та розробкою ідеології суспільством при сприянні у створенні ідеології інструментів держави. Необхідно артикулювати, що йдеться про таку ідеологію, яка здатна здійснювати позитивний державницький детермінуючий вплив і на саму систему державного управління, і на «державницьке» [3] функціонування державної влади. Це завдання є складним і потребує розгортання двох різних і неперервно взаємодіючих рівнів самоорганізації, як соціальне управління та державне управління.

Соціальне управління повинно здійснюватись «м'яко» через такий інформаційний фактор, як інтегративна ідеологія, що повинна мати відповідну організаційну структуру і модель динаміки впливу на соціум загалом та його різнопланові компоненти поокремо. Спробуємо окреслити доцільну структуру такої моделі. Для цього звернемося за аналогами джерел соціального руху до економічних моделей.

Воля суб'єктів соціального життя в ринковій економіці агрегується через механізми ринку та фактор конкуренції акторів економічного життя. Агреговані параметри еволюції економічної системи детерміновані умовами колективної взаємодії (конкуренції, партнерства, логістичної залежності тощо). Розвиток цих параметрів в економічній науці описується концепцією детермінант. Вважаємо доцільним застосувати концепцію детермінант до описання еволюції

соціополітичних та етнополітичних систем. Концепція детермінант суспільної консолідації та детермінант відтворення політичної нації є новим підходом у державному управлінні до проблеми державотворення та державного будівництва. Доцільність «детермінантного підходу» до формування консолідованих суспільних станів та державотворчих процесів обґрунтовуємо тим, що держава та суспільство «проходять» певні етапи еволюції творення-споживання умов-наслідків державного управління.

Доцільність запровадження концепції ідеологічних детермінант обґрунтовуємо тим, що населення України на шляху зародження та укріплення суспільної консолідації в самореферентний народ, на шляху формування ним атрибутів політичної нації повинно пройти певну кількість еволюційних етапів самоорганізації. Це етапи самоусвідомлення єдності нації як спільності та взаємозалежності інтересів і можливостей досягнення цілей громадян та суспільства через співпрацю та взаємодопомогу. Ці етапні зміни відбуваються як у свідомості громадян держави (формування національної свідомості, національної ідеї, боротьба за національні інтереси, толерантності та взаємотерпіння до представників інших етнічних меншин, повага до багатоетнічності джерел традицій свого народу, шанування спільних національних традицій та звичаїв зокрема і національної культури загалом), так і в матеріальному способі життєдіяльності.

Термін «ідеологічні детермінанти суспільної консолідації» можна визначити як ефективно діючі в суспільній та індивідуальній свідомості відтворювані інформаційно- та емоційно-сміслові фактори, що задають параметри якості соціального управління на основі ідентифікації спорідненості, захоплення та належності.

Висловлюємо гіпотезу, що базовими ідеологічними детермінантами процесу формування суспільної консолідації виступають:

- 1) інтегрована національна свідомість суспільства та національна свідомість індивідів;
- 2) національні цінності;

- 3) національна ідентичність;
- 4) історична пам'ять;
- 5) інформаційне середовище.

Щодо характеристики таких базових ідеологічних детермінант суспільної консолідації, як інтегрована національна свідомість суспільства та національна свідомість індивідів, то вони формуються як історичним поступом у цивілізаційному (іноді не в цивілізаційному, а у військовому) змаганні та оперативними характеристиками взаємодії акторів чотирикутника влада-управління-суспільство-громадянин. Потрібно артикулювати, що якість та рівень свідомості будь-якого народу обумовлюється грою деструктивних та конструктивних чинників. Неоднакове трактування історії різними етнічними чи соціокультурними групами у цьому сенсі часто виступає деструктивним фактором суспільної свідомості. Історія кожного народу має свої «неоднозначні сторінки», які розділяють суспільство: «в Іспанії – це громадянська війна та диктатура Франко, в Англії – протистояння між королем і парламентом, що вилилося у громадянську війну. У вітчизняній історіографії таких прикладів більше, ніж достатньо (ОУН–УПА, голодомор 1932–1933 рр. та ін.). Культура є конструктивним чинником, який здатен сконсолідувати суспільство. Розглядаючи історичні суперечності крізь призму культури, ми знімаємо конфлікт суспільних груп навколо цих питань. Представники будь-якого регіону України здатні об'єднатись навколо ідеї оригінальності української культури, високо цінуючи її здобутки. Культура як важлива компонента має лягти в основу демократичної консолідуючої ідеології» [4]. Ми хочемо додати: це має бути спільна культура, спільне розуміння культури та взаємозбагачення культур. Це може забезпечити тільки відповідна інтегративна ідеологія.

Що стосується іншої фундаментальної ідеологічної детермінанти формування суспільної консолідації, як національні цінності, то В. Ребкало та В. Козаков констатують, що «цінності визначають характер та способи взаємодії суб'єктів у суспільстві, політиці, державному управлінні» [6]. Основна місія цінностей простежується у тому, що «спільні для всіх людей

цінності спрямовують індивідуальну діяльність і створюють між індивідами відчуття єдності» [6].

Європейський вибір приніс Україні новий проект ціннісної моделі – «європейські цінності». Серед таких, поряд із демократією, чільне місце посідають поняття громадянського суспільства і прав людини» [6]. Потрібно акцентувати, що в Україні довго домінував стан посттоталітарної анархії, коли старі цінності «в головах» людей уже зруйновані, а нові ще не народилися. Власне це ми поступово зрозуміли та сприйняли і на індивідуальному, і на суспільному рівні. Не зрозуміли іншого – ступеня можливої ціннісної неоднорідності суспільства. Отже, маємо парадокс, коли майже за два десятиліття української державності ми так і не спромogliся здійснити ґрунтовний порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій громадян: наскільки вони схожі й відмінні в різних регіонах України та в порівнянні з цінностями країн західноєвропейської демократії, інтеграцію з якими визнано стратегічним курсом нашої держави. До цього часу ми не маємо чітко окресленого проекту процесу демократизації, його ціннісного виміру, а надто – проекту консолідації «специфік» багатобарвної, багатонаціональної, мультикультурної української держави. Оформлення такого проекту можливо зробити на основі концепції ідеологічних детермінант.

Ми всі українці незалежно від регіону, де проживаємо на українській землі. Однак потрібно врахувати, що «історично ми виховані на різних духовних цінностях. І саме ця ціннісна розбіжність у сутнісних оцінках навколишнього буття, політики, ролі людини і держави є справжньою причиною певних непорозумінь в Україні» [1]. Завдання ідеологічних детермінант – радикально змінити таку ситуацію.

Разом з тим, саме «цивілізаційний стрес», отриманий в 2014 р., змінює нас. «За останні місяці українське суспільство суттєво змінилось. Українці «до» та «після» Майдану якщо і не зовсім різні, то їхні духовні, культурні та політичні цінності вочевидь еволюціонували» [5]. Ще більше вони змінилися «після» початку гібридної війни РФ з Україною. Це стосується еволюції

свідомості індивідів та громад в одному й тому ж регіоні у різні часові проміжки. Тим більше це стосується змін у порівнянні Захід-Центр-Південь-Схід. Однією з найважливіших цивілізаційних цінностей України стає європейське розуміння громадянськості як належності до демократичної політичної нації, тобто те, що виступає основною метою суспільної консолідації у сучасному світі.

Щодо національної ідентичності як базової ідеологічної детермінанти суспільної консолідації, то її необхідно пов'язувати з ідеологічними аспектами образу «політична нація», що закріплюють почуття гордості громадян держави за спільних героїв. Феномен та процес відтворення компонент і змісту політичної нації потрібно співвідносити з системою комунікацій та системою носіїв ідеї суспільної консолідації та політичної нації. Це необхідно реалізовувати на основі формування моделі національної ідентичності й моделі гармонізації національних ідентичностей спільно проживаючих етносів. Проте, важливо досягнути того, щоб національні ідентичності, наприклад, росіяни України та українці, не конфліктували, а співконкурували на взаємкористь.

Що стосується такої ідеологічної детермінанти формування суспільної консолідації, як історична пам'ять, то варто зазначити, що «ідеологія функціонує не тільки у синхронному вимірі, але і в діахронному. У другому випадку пам'ять, щодо основних групових подій, є надзвичайно важливою; повторне програвання цих базових подій є суто ідеологічним актом» [4]. «Це не просто сума знань, канал передачі історичного досвіду, історична пам'ять є невіддільною складовою ідентифікації особистості, соціальної групи, нації. Гордість за свою історію формує національну гідність, позитивне самосприйняття та психологічний тонус. Відтворення історичної пам'яті – це не тільки процес самоусвідомлення українською нацією своєї сутності, відтворення її історичного досвіду, духовності, ідейно-моральної суверенності. Це насамперед шлях до інтеграції українського суспільства в єдину спільноту [2, с. 103–104], тому історична пам'ять є базовою ідеологічною детермінантою суспільної консолідації.

Інформаційне середовище ми визначаємо також як одну з базових ідеологічних детермінант суспільної консолідації. Аналізуючи досвід розвитку сучасної внутрішньополітичної ситуації в Україні, можна констатувати, що саме конкуруючі ідеологічні образи у інформаційному середовищі нашої держави, як «політична нація», «новоросійський народ», «советський народ», що виступають формами усвідомленої належності до складу України, РФ чи колишнього СРСР, є позитивною або негативною ідеологічною детермінантою соціального управління. У дещо меншому масштабі, але в тому ж дусі, діють ідеологічні образи ДНР, ЛНР, якими намагаються завдати шкоди національному та політичному консенсусу регіональних і територіальних громад України щодо її соборності.

Вважаємо, що на основі теорії організації ідеологію слід досліджувати та формувати в двох вимірах: як систему-процес і як систему-функцію. Обґрунтовуємо це тим, що системою ідеологія стає внаслідок багатства зв'язків її елементів-підсистем. Процесом ідеологія є внаслідок потреби розвитку та зміни підсистем і зміни орієнтації смислу ідеології. Ідеологія «оживає» при освоєнні її суспільством та визнанні її цінності. Рівень «життєдайності» ідеології визначають її детермінанти, а рівень дієвості – її зв'язок із системою соціального та державного управління.

Висновки. Актуальні завдання державного управління у всіх регіонах України, а особливо у проблемному і водночас стратегічно важливому в націє- та державотворчому ракурсі південно-східному регіоні, стосуються передусім базових ідеологічних детермінант суспільної консолідації, а саме: вироблення ефективних механізмів формування української національної свідомості, національної ідентичності, національних цінностей, істинної історичної пам'яті, безпеки інформаційного середовища нашої держави, підтримки функціонування українських ЗМІ та українського книговидавництва. Якість державного управління суспільним розвитком та зміст ідеологічних детермінант суспільної консолідації перебувають у тісному взаємозв'язку, тому потрібно виробити чіткі механізми підтримки базових ідеологічних

детермінант суспільної консолідації в нашій державі. Першим кроком на цьому шляху є в'яснення змісту детермінант суспільної консолідації відповідальними політичними та державними особами. Вироблення на цій основі державницької інформаційної політики телеканалів України в політичному та розважальному сегменті. Це стане важливим фактором подальшого розвитку та захисту національної самобутності української політичної нації та її збереження у глобалізованому світі. Саме це буде основою відтворення інформаційної безпеки держави та «чутливості» нації до її власних інформаційних потреб. Інтегрування управлінських зусиль та ідеологічних детермінант повинно відбуватися шляхом збагачення істинної привабливості образу «українська політична нація».

Література.

1. Афонін Е. Чи хочуть українці демократії? / Е. Афонін, О. Радченко. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uspishnaukraina.com.ua/nsa/182.html>.
2. Козловець М. Історична пам'ять як основа формування національної ідентичності українців / М. Козловець // Персонал. – 2008. – №2. – С. 102–113.
3. Колотило В. «Державна» і «державницька» ідеології : проблеми визначення і співвідношення понять / В. Колотило // Мультиверсум. Філософський альманах. – К. : Центр духовної культури. – 2005. – № 49. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_49/Kolotylo.htm.
4. Кравчук М. Ідеологія в Україні. Якою вона буде завтра? / М. Кравчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gnosis.at.ua/publ/1-1-0-3>.
5. Писаренко А. Чи здатні європейські цінності об'єднати Україну? / А. Писаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/library/262181.html>.
6. Ребкало В. Колективна ідентичність українського суспільства та її вплив на реформування державного управління / В. Ребкало, В. Козаков //

Публічне управління. – 2010. – Вип. 34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2010-34/doc/1/14.pdf>.